

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 5, Sayı: 21, Aralık 2019, s. 325-333

Araştırma Makalesi

Dr. Öğr. Üyesi İpek Fatma ÇEVİK

İğdır Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Bölümü

ipekfatmacevik@gmail.com

CANLANDIRMA SANATINDA SÜRREALİZM ETKİSİ: "DESTİNO"

Özet

Sanatın doğası gereği öznel olması nedeni ile sanatçı, kendinden yola çıkarak ve kendi yorumu ile sanatı üretir. Bu öznel sanat üretimi süreci içerisinde sanatçının kullandığı farklı türde malzeme, yöntem ve teknikler sonucunda başka bir anlatım dili ortaya çıkmaktadır. Canlandırma sanatı, gelişiminden günümüze kadar geçen süre içerisinde, toplum tarafından hedef kitle olarak öncelikle çocukları belirlemiş olmasına rağmen; sanatçının hayal gücü ile biçimlendirilmiş, sınırları zorlayan karakter, mekân tasarımlarının yanı sıra kurgulanan sıra dışı anlatı yapısı ile yalnızca çocuklara değil yetişkinlere de hitap eden bir niteliğe evrildiği gözlemlenmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, sürrealizm sanat akımının en önemli sanatçılarından biri olan Salvador Dali ve aynı dönem içerisinde Amerika'da canlandırma stüdyosu sahibi ve canlandırma sanatçısı Walt Disney'in 1945 yılında birlikte yapmış oldukları "Destino" adlı canlandırma filmi bir örnek olarak göze çarpmaktadır. Destino, canlandırma film olmanın yanı sıra sürrealist çizimlerden oluşması ile diğer örneklerden ayrılmaktadır. Bu bağlamda, "Destino" film örneği ile sürrealizm akımının canlandırma filminde bir anlatım dili olarak kullanılması bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Destino, Salvador Dali, Walt Disney, Sürrealizm, Canlandırma

* Bu makale 6. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi'nde tarafımdan sunulmuş olan "The Effect of Surrealism in The Art of Animation: Destino" başlıklı sözlü bildirin genişletilmiş halidir.

THE EFFECT OF SURREALISM IN THE ART OF ANIMATION: "DESTINO"

Abstract

Because of art is subjective by nature, the artist produces art by acting on his own and with his own interpretation. As a result of different materials, methods and techniques used by the artist in this subjective production process, another language of expression emerges. Salvador Dali, one of the most important artists of surrealism, which became one of the most important art movements of the 20th century and became a global phenomenon in a short time, can be seen in the artworks produced by Salvador Dali. Although the art of animation has determined children primarily as a target audience by the society in the period since its development; shaped with the imagination of the artist, pushing the boundaries of the character, space designs, as well as fictional narrative structure has evolved into a quality appealing to adults. Starting from this situation; Salvador Dali and Walt Disney's animation studio Destino in 1945, based on the animation film Destino.

Keywords: Destino, Salvador Dali, Walt Disney, Surrealism, Animation.

Giriş

Doğanın devinim ve dinamik döngüsü, ilk insandan günümüze kadar var oluş amacını merak olgusu ile sorgulatmıştır. İlk insanın görsel hafızasına yer ettiği imgeler neticesinde mağara duvarlarına çizdikleri ilk primitif örnekler ve anlam kazandırmaya çalışılması ile yaratıcılık ortaya çıkmıştır. İlk Çağ uygarlıklarına ait bu primitif sanatsal çizimler incelendiğinde, günümüzde bir hareketi ifade eden birbiri ardına sıralı ve devingen çizimler olduğu ifade edilmektedir. Bu çözümleme ise hem canlandırma tarihinin hem de canlandırma sanatının temeli olarak gösterilmektedir. Türkçeye "Hareketli Cisimlere İlişkin Olarak Görüntünün Sürekliliği" olarak çevrilen "The Persistence of Vision With Regard To Moving Objects" teorisi ile 1824 yılında İngiliz fizikçi Peter Mark Roget, canlandırma sanatına bilimsel bir bakış ile kuramsallık getirmiştir. Bu kuram çerçevesinde bir göz kusuru olan "Ağ Tabaka İzlenimi" kanıtlanmıştır (Anderson ve Fisher, 1978). Ağ Tabaka İzlenimine göre göz, ağ tabakası üzerine düşen anlık görüntüyü bir süre daha algılamaya devam etmektedir. Bu göz kusuru sayesinde ise ardına gelen ve birbirinin devamı olan görüntüleri hareketliymiş gibi görmesi sağlanmış olur. Peter Mark Roget'in bu teorisi üzerine ortaya çıkan optik cihazlar, canlandırmanın alt yapısının hazırlanmasında etkili olmuştur (Kırık ve Kozan, 2015).

1. Canlandırma Sanatı

Yaşadığımız gerçek hayatta bir harekete sahip olmayan nesne ve resimlere hareket verme sanatı olarak ifade edilen canlandırma, başlangıcından günümüze kadar olan süreçte teknolojiye paralel bir ivme göstererek çok geniş ve farklı uygulama alanlarında önem kazanmıştır (Halas-Manvell, 1973:3). Hareketsiz nesne ve resimlerin canlanmasını sağlayan bu büyüleyici teknik için Hoffer (1981:6), "Çizgilerin hareketi sanatı" ifadesini kullanır. Sinema Terimleri Sözlüğünde yer alan canlandırma sineması nesne, resim ve çizimlerin birbiri-

ni takip eden bir sırayla kamera aracılığı ile teker teker görüntülenmesiyle elde edilen görüntüler olarak tanımlamaktadır (Teksoy, 2012: 45). Canlandırma teknikleri kullanılarak insanın ulaşamadığı ve hayalini kurduğu iyi veya kötü her olay ve oluşumu kolayca hareketlendirmesi yönü ile sinemanın bir parçası olarak görülür. 19. yüzyılda karşımıza çıkan Praxinoscope, Thaumatrope, Zoetrope gibi göz yanılsaması sağlayarak dönemin eğlence aracı olan buluşlar canlandırma sanatının köşe taşı olarak kabul görülürken, sinema tarihinin de başlangıcı sayılmaktadır (Hünerli, 2005: 5). Sinema ile birlikte hareket eden görüntüler bir olayı, durumu göstermekten daha çok, o görüntüleri izleyen kişilerin duygu durumlarını ve davranışlarını değiştirebilme gücü elde ederek, farklı ve yeni görme-gösterme yöntemlerinin denendiği bir yola girmiştir (Cereci, 2008: 66,67). Günümüzde dahi sanatı ve sanatçıları üretim bağlamında etkisi altına alan bu yaklaşım, sanat üretim yöntemlerinin değişmesi ve ezber bozan yeni teknik arayışlarının ortaya çıkmasına, sıra dışı anlatımların tasarlanmasına öncülük etmiştir.

1.1. Walt Disney

Canlandırma sanatı tarihinde önemli yer edinen, Amerikan halkı tarafından sevilen ve ülkesinin desteğini alarak dönemin canlandırma sanatındaki tek hâkimi olan Walt Disney, günümüzde de ortaya koyduğu canlandırma karakterleri tüm dünyada klasikleşerek aynı sevgi ile izlenmektedir (Dedeal, 1999: 14). Dünyanın ilk sesli canlandırma filmi (1928, Steamboat Willie), ilk renkli canlandırma filmleri (1932, Silly Symphony, Flowers&Tree) ve ilk uzun metrajlı canlandırma filmi (1937, Snow White and The Seven Dwarfs) (Resim 1.) Walt Disney'in kurduğu Disney Stüdyolarından çıkmıştır. 1928 yılından 1938 yılına kadar olan bu on yıllık süreçte canlandırma filmleri yeni bir olgunlaşma dönemine girerek, televizyon gelişimi ile sinemanın bir dalı olarak günümüze kadar gelişimini sağlamıştır (Kaba, 1994). Bu olgunlaşma dönemi içerisindeki yıllarda 'Micky Mouse', 'Donald Duck' gibi pek çok Walt Disney yapımı canlandırma film dizileri tüm dünya tarafından sevilerek izlendi (Halas, 1979).

Resim 1. 1937, Snow White And The Seven Dwarfs (URL 1).

Disney'in genel estetik ve yenilik anlayışı incelendiğinde, renklere kadar her aşamada üç boyutu aradığı ve böylece gerçek dünyanın gerçekçiliğini yakalamaya çalıştığı gözlemlenebilir (Adamson, 1979: 613). Derinlik algısının yakalanması, fizik yasalarına uygunluk, nesnelere merkezi ağırlık noktaları ve az abartı Disney'in canlandırma sanatında bir dönüm noktası oluşturmasını sağlayan yöntemleri olarak kendisinden sonra gelen canlandırma

sanatçılara yol gösterdi (Samancı, 2004: 37). Walt Disney'in ileri görüşlülüğü ile yıllar içinde yarattığı Disney markası günümüzde ulaştığı boyutta, her alanda görmek mümkündür (Resim 2.).

Resim 2. W. Disney ve S. Dali (URL 2).

2. Sürrealizm (Gerçeküstüçülük)

Sürrealizm kelimesi Türkçeye gerçeküstüçülük olarak geçmektedir. Türk Dil Kurumu gerçeküstüçülüğü akıl, gelenek ve alışkanlıkların kontrolü olmadan gerçekle bağını keserek bilinçaltını yansıtan başka bir gerçek yaratma amacına sahip sanat akımı olarak tanımlamaktadır (TDK, 2019). 1924 yılında Paris'te temelleri atılan yaşadığımız gerçeğin arkasındaki bilinçaltına ait daha gerçek olan gerçeği arayan Gerçeküstüçülük akımının kökleri Dada'ya dayanmaktadır (Becer, 1997: 49). Aynı yıl Sürrealizmin kurucusu ve sözcüsü André Breton (Resim 3.) tarafından Sürrealist manifestoyu yayınlamıştır (Eralp, 1994: 16). Sigmund Freud'un psikolojik kuramlarından etkilenen Breton, manifestoda sürrealizmi hiçbir etik ve ahlaki kaygı duymaksızın, mantığın kontrolünü kaldırarak saf düşüncenin ifadesi olarak tanımlamış ve sürrealizmi bir öğreti olarak gören her girişimi reddetmiştir (Breton, 2003: 35).

Resim 3. André Breton eserleri. The Egg in the Church, 1932 (sol), Figure, 1928 (sağ) (URL 3).

Bu tarihe kadar olan dönemde sanattaki dini anlatım sınırlılıklarının dışına çıkılmayan alegorik konular işlenirken; Tristan Tzara, Louis Aragon ve Paul Eluard'ın da André Breton'a

katılmasıyla Fransız İhtilali sonrası sanat anlayışı değişim göstermiş, toplumun sorunlarını anlatabilmek adına yaratıcı süreçte tepkilerini gösterebilmek için duyarlılığın yeni bir formunu aramışlardır (Bektas, 1992: 49). Sanatçılar, kendi iç dünyalarına dönerek bilinçaltının ifade etmek istediklerini metaforlar (mecaz) aracılığı ile ortaya koymaya çalışmışlardır (Gombrich, 2002: 557-562). Böylece sanat, sanatçının geçmiş sınırlılıklarından kurtularak kendini ifade etme ve kanıtlanmasına araç olma konumuna gelmiştir.

2.1. Salvador Dali

Önceleri Kubizm ve Futürizm'den etkilenen Salvador Dali 1928 yılında İspanya'dan Paris'e giderek Sürrealist akımın önemli isimleri arasındaki yerini almıştır (Turani, 2011: 623). Dali 'Paranoiac Critical Method' adını verdiği otopsikanaliz yöntemi ile diğer Sürrealist sanatçılardan ayrılmıştır. Kendi düşlerine ve bilinçdışı arzularına gönderme yapan kişisel komplekslerini, şehvetli teşhirciliğini resimlerine konu eden sanatçı bu noktada diğer Sürrealist sanatçıların yanı sıra Freud tarafından da tepki görmüştür. 20. yy sanatı olarak ifade edilen ve çok sayıda sanat akımının ortaya çıktığı bu dönem, teknoloji ile ortaya çıkan yeni anlatım biçimleri ile film ve fotoğrafın da dâhil olduğu sanat dalları arasında disiplinler arası bir anlayış ortaya koymuştur (Beksaç, 2000:105). 1929 yılında Salvador Dali ve Bunuel'in ortak yapımı olan 'Bir Endülüs Köpeği' filmi (Resim 4.) Sürrealist sinemanın en önemli yapıtı olarak görülmektedir (Passeron, 1982). Canlandırma sanatı da tam bu noktada kendini göstermekten geri durmamıştır. Kimlik kazanması ise Walt Disney'le birlikte Amerika'da gerçekleşir.

Resim 4. Salvador Dali ve Bunuel'in ortak yapımı olan 'Bir Endülüs Köpeği' filmi (URL 4).

3. Destino Canlandırma Filmi

Çok farklı iki kültürden ve farklı sanat dallarından gelen Walt Disney ve Salvador Dali, bu farklı iki kültüre ait simgelerin bir araya geleceği bir canlandırma film üzerinde birlikte çalışmaya karar verir. 1945 yılında iş birliği yaparak başladıkları canlandırma film Destino'ya Disney Stüdyolarından John Hench'in de senaryoya verdiği destek ile 8 aylık bir çalışmanın

sonunda 17 saniyelik bir kısmı, yaklaşık 80 adet kalem ve mürekkep karalamalarını ve çok sayıda çizgi film, çizim ve tabloyu (Resim 5.) içererek tamamlanır.

Resim 5. Salvador Dalí, Destino için yağlıboya çalışması (URL 5).

Projenin başlangıcından 8 ay sonrasına kadar olan 1945-1946 yıllarına denk gelen İkinci Dünya Savaşı ile Walt Disney Stüdyolarının yaşadığı maddi sıkıntılar sebebiyle bitirilemedi ve proje yarım kaldı. Destino canlandırma filminin başlangıcından 58 yıl sonra hikâye taslaklarını ve Dalí'nin çizimlerini ortaya çıkararak Disney'in yeğeni Roy E. Disney bu yarım kalan canlandırma filmi üzerinde tekrar çalışarak tamamladı. Yönetmenliğini Dominique Monfrey'in yaptığı ve müziklerinin Meksikalı şarkı yazarı Armando Domínguez'e ait olan, Dora Luz tarafından seslendirilen 6 dakika 30 saniyelik bu Sürrealist canlandırma filmi, 2003 New York Film Festivali'nde ilk gösterimini yaparak, En İyi Canlandırılabilir Kısa Film için Oscar adaylığı aldı. Destino canlandırma filminde bilgisayar destekli tasarım tekniklerinden yararlanılmış olmasına karşın, tamamına yakını klasik çizim tekniği kullanılarak tamamlanarak geleneksel bütünlük korunmuştur. Bunun yanı sıra Salvador Dalí'nin canlandırma filmindeki ana karakter (Resim 7.) için gerçek dansçılarla çalışarak yaptığı çizimler ile hareketlere büyüleyici bir gerçeklik katmış olur.

Resim 7. Destino canlandırma filminden bir sahne (Kaynak: Destino filminden).

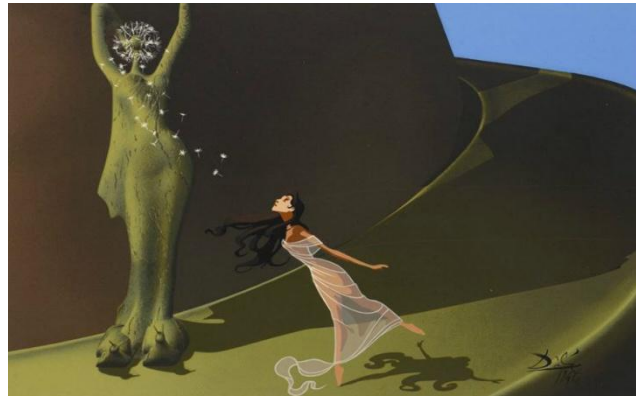
İspanyolcada 'Kader' anlamına gelen Destino canlandırma filminin hikayesi, Yunan Mitolojisinde zaman anlamına gelen tanrı Kronos'a (Cronos) (Resim 8.) odaklanmaktadır. Gökyü-

zü tanrısı Uranos ve yeryüzü tanrısı Gaia'nın en küçük oğlu ve bir Titan olan Kronos, tanrı Hera, Demeter, Hades, Poseidon ve Zeus'un da babasıdır. Zamanı yaratması ve zamanlar arasında hareket edebilen, zamanın vücut bulmuş hali Kronos'un ölümlü bir kadına duyduğu aşkı ve ölümlü olma arzusunu gerçekleştirememesini Dalí'nin sürrealist manzaraları ile anlatan canlandırma filminin tamamlanması sırasında, Dalí'nin günlüklerinden ve eşi Gala ile olan ilişkilerinden yararlanır.

Resim 8. Destino canlandırma filminden bir sahne (Kaynak: Destino filminden).

Walt Disney'in dönemi içerisinde belirgin şekilde kullandığı fantasya benzeri uçuşları ve Dalí'nin akışkan rüyalarını sorunsuz bir şekilde canlandırdığı Destino canlandırma filmi, çözülemeyen romantizmin kargaşasının aklın yüzeyiyle mücadele ettiği sihirli bir ilişki oyunu olarak tarif edilebilir. Zaman kavramının merkezde olduğu canlandırma filminde sonsuz bir çölde sahneye giren genç kadın Dahlia ile başlayan hikâyede hayal ile rüya, geçmiş ile gelecek iç içe geçmektedir. Saatlerin durduğu bu sonsuz çölde zamana meydan okuyan Dahlia (Resim 9.), asla yaşlanmamaktadır. Bu durumun verdiği sevinç ile dans eden genç kadın, sahtelerin yok olması ile birlikte dünyaya ait zevkleri ve sanatı fark eder; gerçeklerle karşılaşır. Böyle bir mutluluk anında eleştirilir, dışlanır, ötekileştirilip kabuğuna itilir. Çıplaklığını, gölgesine sığındığı anlamlarla örter. Hayat tohumu saçır etrafa, âşık olur, zaman yeniden akar ve Dahlia engellerle karşılaşır. Destino canlandırma filmine ait 1945 yılında S. Dali tarafından Disney Stüdyolarında çizilen 1 yağlıboya, 1 suluboya, 10 hazırlıksız 15 hazırlayıcı resim ve bu materyallerin yaratıcı sürecinde çekilen Dalí ve Disney'e ait 9 fotoğraf İspanya'daki Çizimler Odası'nda sergilendi. Serginin içeriği hakkında 4 dilde bir eğitim broşürü yayımlandı.

Resim 9. Destino canlandırma filminden bir sahne (Destino filminden).

Sonuç Yerine

Başlangıcından günümüze kadar olan süreçte hızla gelişen, birbirinden farklı tekniğin ve yöntemin denendiği, disiplinler arası çalışmalara olanak sağlayan canlandırma sanatının sahip olduğu olanakların keşfedilmesi ile farklı konuların anlatılmasına olanak sağlamıştır. Yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahip olan canlandırma sanatı aracılığı ile tarif edilemeyen gösterilmesi, ulaşılamayanın yakınlaştırılması, var olanın değiştirilebilmesi gibi özellikleri ile farklı bir anlatım dili ortaya koymuştur. Bu olağanüstü özellikleri ve imgeleri ile oluşturduğu bu anlayım dili, görsel geleneklerin oluşturulmasında rol oynadı. Farklı ülkelere ve farklı yaratıcı yönlere sahip olan Walt Disney ve Salvador Dali'nin ortak yapımı olan Destino canlandırma filmi öznel olması, kendinden yola çıkarak ve kendi yorumu ile izleyiciye büyüleyici bir bakış sunar. Destino, üretim sürecinde bu iki farklı anlatım diline sahip sanatçının kullandığı farklı türde malzeme, yöntem ve teknikler sonucunda, sürrealizmi canlandırma sanatı ile birleştirmiştir. Disney ve Dali birlikte ürettikleri bu filmle, topluma başka bir pencere sunarak canlandırmanın yalnızca çocuklara değil yetişkinlere de hitap eden bir niteliğe sahip olduğunu, bu yönde evrildiğini ve bu bağlamda sürrealizm akımının canlandırma filminde bir anlatım dili olarak kullanıldığını ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Adamson, J. (1979). *Suspended Animation Film Theory and Criticism*. Oxford: Oxford University Press.
- Adnan, T. (2011). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Anderson, J. ve Fisher, B. (1978). The Myth of Persistence of Vision. *Journal of The University Film Association*, 30(4), 3-8.
- Becer, E. (1997). *İletişim ve Grafik Tasarım*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Bektaş, E. (2000) *Avrupa Sanatına Giriş, Üçüncü Basım*. İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Bektaş, D. (1992). *Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Breton, A. (2003). *Birinci Sürrealist Manifesto*. İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Cereci, Sedat, (2008). *Mağaradan Ekran Görüntünün Öyküsü*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dedeal, M. N. (1999). *Temel Özellikleriyle Çizgi Canlandırma*. İstanbul: Pusula Yayıncılık
- Eralp, E. (1994). *Cumhuriyet Dönemi Türk Resim Sanatında Sürrealizm*. Ankara.
- Gombrich, E.H. (2002). *Sanatın Öyküsü. Üçüncü Basım*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Halas, J. (1979). *Canlandırma sineması*. Kurgu. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi, 2(2), 256-271. Çev. Ahmet Sipahioğlu.
- Halas, J. ve Manvell, R. (1973). *The Technique of Animation*, London: Focal Press.
- Hoffer, T. W. (1981). *Animation A Reference Guide*, London: Greenwood Press.
- Hünerli, S. (2005). *Canlandırma Sineması Üzerine*, İstanbul: Es Yayınları.

Kaba, F. (1994). Çizgi Film Üzerine. earsiv.anadolu.edu.tr

Kırık, A. M. ve Kozan, E. (2015). Üç Boyutlu (3d) Dijital Animasyon Teknolojisinin TV Yayıncılığında Kullanımı. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 13, Haziran 2015, s. 292-311.

Passeron, R. (1982). Sürrealizm Sanat Ansiklopedisi. Çev. Sezer Tansu. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Samancı, Ö. (2004). Animasyonun Önlenemez Yükselişi. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Teksoy, R. (2012). Ansiklopedik Sinema Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Oğlak Yayınları.

İnternet Kaynakları

<https://www.thatfilmguy.net/snow-white-and-the-seven-dwarfs-1937/>

<https://tr.pinterest.com/roycroftpeanuts/salvador-dali/>

<https://www.widewalls.ch/artist/andre-breton/>

<https://filmkafa.wordpress.com/2015/05/11/salvador-dali-ve-bir-endulus-kopegi/>

<https://www.salvador-dali.org/en/dali/dali-film-library/films-and-video-art/2/destino>

Görsel URL 1: <https://www.thatfilmguy.net/snow-white-and-the-seven-dwarfs-1937/>

Görsel URL 2: <https://tr.pinterest.com/roycroftpeanuts/salvador-dali/>

Görsel URL 3: <https://www.widewalls.ch/artist/andre-breton/>

Görsel URL 4: <https://filmkafa.wordpress.com/2015/05/11/salvador-dali-ve-bir-endulus-kopegi/>

Görsel URL 5: <https://www.salvador-dali.org/en/dali/dali-film-library/films-and-video-art/2/destino>